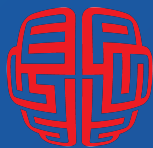

Институт за
Социална
Интеграция

FOUNDATION FOR EUROPEAN
PROGRESSIVE STUDIES
FONDATION EUROPÉENNE
D'ÉTUDES PROGRESSISTES

АНАЛИЗ **НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ИЗБОРИ-ГРАЖДАНСКО** **УЧАСТИЕ, ПОСЛАНИЯ ЗА ЕВРОПА И** **ЕЗИКЪТ НА ОМРАЗАТА** **2019**

#EUElection2019

#HateSpeech

Analysis of European elections - civic participation, messages for Europe and hate speech

За първи път издадена през 2019 г. от:

ФЕПС – Фондацията за европейски и прогресивни изследвания.
Rue Montoyer 40 – 1000 Brussels, Belgium info@feps-europe.eu

ИСИ - Институт за социална интеграция гр. София 1000 ул. „Триадница“ 5Б, ет.6, офис 600, <https://www.isi-bg.org/>, ifsi.bulgaria@gmail.com

Анализ на Европейските избори-гражданско участие, послания за Европа и езикът на омразата © 2019 FEPS и ИСИ

Тази книга не представлява колективните възгледи на FEPS, а само мненията на съответните автори. Отговорността на FEPS и Институт за социална интеграция е ограничена до одобряване за публикуване като заслужаващо да бъде разгледано в рамките на глобалното прогресивно движение.

Тази книга е изработена с финансовата подкрепа на Европейския парламент.

За FEPS

Foundation for European Progressive Studies е единственият прогресивен мозъчен тръст на европейско ниво. Той установява интелектуален кръстопът между социалдемокрацията и европейския проект, поставяйки новото мислене в основата на неговото действие. Като платформа за идеи, FEPS работи в тясно сътрудничество със социалдемократическите организации и по-специално с националните фондации и мозъчни тръстове в цяла Европа, за да се справи с предизвикателствата, пред които е изправена Европа днес. Близки до Партията на европейските социалисти (ПЕС), но въпреки това независими, FEPS въплъщава нов начин на мислене на социалдемократическата, социалистическата и лейбъристката сцена в Европа. Допълнителна информация можете да намерите на www.feps-europe.eu

За ИСИ

Институтът за социална интеграция е създаден през 2002 г. В учредяването му се включват водещи специалисти – социолози, политолози, психолози, юристи, дипломати, икономисти, журналисти. Обединява ги важността на проблемите на интеграцията и дезинтеграцията в обществото ни, преодоляването на социалните и икономически разриви, отчуждението и социалната уязвимост.

Основните направления, в които ИСИ работи са: обучения, тренинги, изследователска дейност и научни изследвания, мониторинг, дискусии, форуми и издателска дейност. Организацията подпомага реализацията на демократичните процеси в българското общество и политическо пространство, участва в подготовката и дебата по провежданите политики.

АНАЛИЗ НА ИЗБРАНИ ЕЛЕМЕНТИ ОТ ИЗБОРНОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО, ПРАКТИКИ И ТЕНДЕНЦИИ В ИЗБИРАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС И ПАРТИЙНАТА СИСТЕМА

ТЕОДОР СЛАВЕВ

Темата, свързана с изборите, изборителната система и законодателството, което регулира тези процеси, е необятна, затова настоящият доклад е концентриран върху три основни елемента. Първият разглежда някои, избрани **особености на правната рамка**, които са актуални, а критерият за включването им в доклада е дефектите, до които водят в изборния процес. Второ, анализирани са проблематични практики в изборния процес, които са попаднали във фокуса от мониторинга на изборите, извършен от Института за социална интеграция по време на гражданския мониторинг на изборния процес. **Разгледани са и промените в правилата за финансирането на политическите партии и предизборните кампании**, които коренно променят системата и ще оказват значително влияние върху изборите оттук нататък.

Настоящият Изборен кодекс е приет през март месец 2014 г. и само месец след това е изменен. До преди приемането на Кодекс през 2011 г., изборните правила са кодифицирани в отделни закони. Има различни оценки за Кодекса, но истината е, че той отговаря в много голяма степен на препоръките на международни организации, в които членува България като тези на Венецианската комисия и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа. Самият процес по приемането на Кодекса от 2014 г. беше съпътстван от **екстензивни обществени и експертни обсъждания**. От друга страна, Изборният кодекс е променян 16 пъти и 80% от промените се случват непосредствено преди изборите. Подобни законодателни техники и практики са често срещни дефицити в законодателния процес у нас, като тази тенденция се задълбочава¹.

В навечерието на изборите за Европейски парламент, управляващото мнозинство първоначално декларира нежелание да проведе процедура за избор на нов състав на Централната изборителна комисия, без да има някаква логическа, правна логика или пък форсмажорни обстоятелства. Спазването на мандатността при упражняването на публична власт е фундаментален стандарт за демократичност. Това е изрично посочено в Решение 13/2010 г. на Конституционни съд на Република България от 2010 г.: „Мандатността е механизъм установен от Конституцията или от закон, за демократично конституиране, устройство и функциониране на държавните органи чрез предоставянето

¹ Изборен кодекс – 5 издание. Издателство „Сибир“. 2019 г.

им на определени правомощия за определен период от време. Това е способ за отразяване на политическата воля на народа (суверена) при конституирането им и осъществяването на тази воля. Затова мандатността се определя като защитен механизъм на демокрацията.“² Стигна се до политическа скандал към онзи момент, но не случайно искам да посоча този етап, предхождащ изборите за Европейски парламент. Много е важно да се каже, че опитите за кадруване, в едната или друга посока, тоест предсрочно прекратяване на мандата или липсата на избор при нов състав на едноличните или колективни органи води до т.н. „изпреварващо послушание“, т.е. зависимост и поведение на независими контролни, регулаторни или надзорни органи, което е в интерес на управляващите. Неслучайно обръщам внимание на това, защото международен стандарт е органът, който отговаря за **организацията, провеждането и обявяването на резултатите от изборите трябва да се ползва не само с политическа независимост, партийна безпристрастност, но и с обществено доверие в легитимността му**. Този пример е само един от многото, когато става въпрос за това как правилата се опитват да се нагласят и напасват спрямо интересите на един или друг политически субект. По отношение на ЦИК има и един друг проблем и той е свързан с разпоредбите на чл. 46-47 от ИК. Принципът за назначаване на ръководството и членовете на ЦИК е квотно представителство в Народното събрание, като президентът по предложение на народните представители назначава членовете, а ръководството се избира с дискреционна власт на Народното събрание. Предвижда се обаче, при провеждане на междинни избори при течащ мандат на ЦИК, с предложение до президента да се назначават още членове на ЦИК. По този начин, макар и законово да е посочено, че Комисията се състои от 18 души, тя може да „обрасва“ с още членове, като последният ѝ състав към март тази година, когато изтече мандата ѝ, беше от 23 души. Нещо повече, тъй като политическата динамика е силна, се оказва, че има излъчени членове на ЦИК от формации, които вече не съществуват. Тези проблеми хвърлят сянка върху доверието на ЦИК, тъй като начинът на конструирането на тези органи е елемент от институционалното доверие, което гражданите имат и затова може би следва да се помисли за промяна на тези разпоредби.

През февруари месец тази година, с ремонта на Изборния кодекс, се въведоха съществени разлики във формулата за преференциалното гласуване. Първоначално имаше предложения за премахване въобще на възможността за преференциално гласуване от някои политически субекти, но тя бе посрещната с остра политическа и обществена реакция, а преобладаващото мнение на експертната и академичната общност, на гражданските организации също беше отрицателно. Без да спи-

² Решение № 13 от 15 декември 2010 г. поконституционнодело № 12 от 2010, съдиядокладчикЦанкаЦанкова(Обн., ДВ, бр. 102 от 30.12.2010 г.)

раме внимание на хаоса около приемането на промените, в който дори народни представители не можеха да се ориентират в текстовете между двете четения, трябва да посочим, че те са йезуитски по своята същност и на практика обезсмислят предпочитанията. Това, което се получи с изменението на Изборния кодекс (Изм. – ДВ, бр. 21 от 2019 г., в сила от 12.03.2019 г., бр. 29 от 2019 г., в сила от 8.04.2019 г.) на чл. 298, ал. 2; чл. 386, ал. 2 и чл. 454, ал. 2 и респективно Методиката за определяне на резултатите от гласуването и разпределянето на мандатите е, че превърна предпочитанияното гласуване в почти невъзможно за постигане. Преди промените, за да сработи предпочитанията кандидатът трябваше да получи предпочитания съответно 5% националната изборителна квота за Европейски избори, 7% от регионалната изборителна квота за парламентарни избори и 7% от общинската изборителна квота за местни избори. След промените, макар и привидно да се запазват процентите се променя базата за изчисления на предпочитанията, която вече е спрямо получените гласове за кандидатската листа. Изборителните квоти представляват броят на гласовете, необходими за излъчване на представителство в публичните органи за един негов член. Промените, ще се отразят най-вече на основните партии, при които мажоритарното състезание и вътрешнопартийната конкуренция ще станат изключително трудни. Елементарните сметки показват, че увеличението в абсолютен брой гласове скача неколкостранно. Между другото, има и доста аргументирани експертни мнения, отговарящи на действителността, по мое мнение, че пък **твърде ниската база за предпочитанияното гласуване, особено в по-малките населени места може да служи като насърчаване на купения, контролирания и корпоративния вот**, за да влезе някой кандидат, защото действително трябваша много малко гласове³. Във всеки случай, предпочитанияното гласуване е гражданско и демократично завоевание, което даде възможност на гласа на изборителите да има по-голяма тежест, по-голямо значение и да отвори партиите към обществото. Съответно, **неговото премахване не е добър белег за развитието на изборителния ни процес**.

На последно място, по отношение на правната рамка, ще обърна внимание върху машинното гласуване, за да направя и преход към резултатите от гражданския мониторинг на изборите за членове на Европейския парламент, извършен от ИСИ. Тук ще бъде много лаконичен, защото експерименталното машинно гласуване в България се прилага още от 2009 г., но проблемите с него продължават и по мое мнение главна вина, освен разбира се политиките, има ЦИК. Машинното гласуване се прилага паралелно с гласуването с хартиена бюлетина като след приетите последни промени в ИК, секциите с машини през 2019 г.

³ Вж. Окончателен доклад „Мониторинг на местни избори и референдум 2015 г.“, Институт за социална интеграция, стр. 5-17, достъпно онлайн на 08.10.2019 г. на следния електронен адрес: https://www.isi-bg.org/files/custom/Doklad_Monitoring_2015-sait.pdf

при гласуването за ЕП бяха 3 000, а за местните избори управляващите решиха въобще да отменят машинното гласуване, макар да имаше варианти секциите да бъдат двойно увеличени. Машини се доставят в секции, където има над 300 избиратели по избирателен списък, но те не са равномерно разпределени в страната, а се съсредоточават в големите градове, по решение на ЦИК, което няма законово основание, в смисъл, че няма принцип, по който да се знае къде да има машини. Нещо повече, Върховният административен съд (Решение №1289 от 01.02.2017 г. по адм.дело 1163/2017 г.) казва, че ЦИК трябва да осигури задължително гласуване във всички 12 500 секции в страната. Това, което трябва да е ясно, че има нужда от обществен и политически дебат за използването на технологиите в избирателния процес като не само за машинното гласуване, но висящ е и въпросът за дистанционното електронно гласуване, което подчертавам, че освен предимства крие и много опасности.

Тези проблеми, върху които акцентирах, свързани със законодателната рамка са отчетени в практиката по провеждане на изборния процес от гражданския мониторинг на ИСИ. Институтът успя да ангажира 250 граждански наблюдатели в цялата страна. Те са преминали през нарочно обучение на 11 и 12 май. Бих отбелязал като добра практика, че координаторите на гражданския мониторинг изпращаха съобщения до медиите за нарушенията, след постъпването им, което позволява в реално време да се получават данни и сигнали до средствата за масова информация⁴.

Освен самият изборен ден, наблюдателите са проследили и предаването на изборните книжа и подготовката на секционните комитети на 25 май, когато са докладвани 14 нарушения. Две особено притеснителни групи от нарушения, бих отбелязал от наблюдението на подготвителния за изборите ден. Първата е свързана с **предварителното маркиране на печата на СИК** – преди изборния ден, което, по мое мнение, е практика с висок рисков потенциал за купен вот, защото позволява в предходния на изборите ден да се раздават предварително бюлетини. Въобще, една голяма част от нарушенията се правят от членовете на СИК, с основна мотивация „да си улеснят работата“, но не случайно ИК и методиките предвиждат определени действия (поставяне на модел на изборната бюлетина, запечатване на секция, попълване и подписване на протоколи и т.н.) да се случват в точно определено време. Тоест, законът предвижда един времеви алгоритъм, в който да се случват определени действия от длъжностните лица по изборите, спрямо етапите на изборния ден. Нужно е по време на обученията на СИК на това да се обърне внимание. Втората група е свързана с **машините за гласуване, които, често поради незнание, а в някои случаи дори и заради тех-**

4 Вж. Европейски избори 2019: Обобщен доклад за възникнали нарушения. ИСИ., достъпно на 08.10.2019 г. на следния електронен адрес: https://www.isi-bg.org/files/custom/Report_ISI_Elections.pdf

ническа невъзможност, се поставят по такъв начин, че може да се наруши тайната на вота, а това е недопустимо.

По отношение на подадените сигнали за изборни нарушения в самия изборен ден, бих искал отново да обособя две групи от проблеми. Първата отново е свързана с техническото обезпечаване и по-конкретно с машините, предназначени за машинно гласуване. Масово срещано нарушение, изразяващо се в неработещи въобще машини, в разпломбирани машини или такива, които не отчита подадения глас, но издават протокол от гласуването са срещани в цялата страна, включително в големи градове като София, Варна, Кърджали и други. Тези индикации от гражданското наблюдение на ИСИ са показателни за невъзможността изборната администрация да се справи с организирането на внедряването на технологиите в изборния процес и управление на администрирането на машинния вот.

Другата група от проблеми е по-притеснителна и тя е свързана с подадени сигнали за опити за нарушаване на политическите права на гражданите. Предварително маркирана бюлетина-образец (Стара Загора), представител на общинската администрация в дом за стари хора, която присъства без да е оправомощена и без обозначителни знаци (София) и струпване на такива лица в СИК, които следят изборния процес без да са оправомощени (Пловдив), раздаване на агитационни материали под формата на бонбони за конкретна политическа партия в изборните помещения (Смолян), предварително раздадени протоколи (Ловеч), струпване на хора в края на изборния ден и съмнения за контролиран вот (Твърдица), незаконна агитация пред секцията от общински съветник (Карлово) и др⁵. Изключително детайлният мониторинг и професионалната работа на гражданските наблюдатели от ИСИ ни дават основания да заключим, че в българският изборен процес продължават да присъстват незаконни прояви, които за съжаление остават несериозно разследвани от органите на реда. Персистиращите проблеми, свързани с нарушаване на изборните права и разнопосочно неправомерно влияние върху конституционното гарантирано право на избор, са многоизмерни и с дълготрайни последици. Създава се една култура на порочността, когато говорим за избори, която особено масово се разпространява сред младите гласоподаватели. Бих препоръчал две посоки, два курса на действие, за да се влияе върху средата и да се постигнат промени в посока повече прозрачност и отчетност в изборния процес. Първо, граждански натиск към правоохранителните органи за превантивна и реална борба срещу престъпленията срещу избирателните права и, второ, граждански акции и инициативи за ограмотяване на гражданите, с фокус върху младежкия сегмент, за техните права, задължения и гражданска отговорност при упражняване на вота.

Последно, на трето място, заслужава си да се отдели внимание на законодателните промени, свързани с философията за финансиране на пар-

⁵ Пак там.

тиите и на предизборните кампании. През юли месец тази година, без да има обществени дебати и без актуалната публична дискусия да го налага, управляващите приеха радикални промени в начина на финансиране на политическите партии, на политическата дейност и на предизборните кампании. Зад смокиновия лист на референдума от 2015 г., управляващите на практика отвориха вратата към пазаруването на законодателство. Само като се види начинът, по който бяха приети промените – това се случи чрез промяна в Закона за държавния бюджет, това е единственият закон, в чийто ексклузивни правомощия е на Министерски съвет да го предлага, се въведоха изменения в Изборния кодекс, в Закона за политическите партии, в Закона за местната власт и самоуправление и др⁶. Това е недопустима законодателна практика, защото Законът за държавния бюджет е особен тип нормативен акт, който като правило има циклично действие (подновяване годишно), докато за другите закони степента на нормативна стабилност би трябвало да е по-висока. Липсваше оценка на въздействието и обществено обсъждане.

Резултатът от приетите промени ще наблюдаваме тепърва, тъй като всяка норма изисква време, за да се прецени ех постнейния ефект. Без да влизам в подробности около законодателните изменения, бих желал да посоча мнението си върху само някои елементи. Първо, по отношение на размера на субсидията. Действително, видно от резултатите от референдума от 2015 г. над 2,4 млн. граждани (72,16%) поискаха намаляване на субсидията до 1 лев. Дебатът обаче трябва да бъде върху това какво искаме да постигнем с държавната субсидия на политическите партии, което е европейската практика. За да се отговори на въпроса какъв да е и как да се определя размера, трябва да знаем за какви цели служи държавното (публичното финансиране)⁷. Към момента Законът за политическите партии прилага разширено тълкуване на „политическата дейност“ и днес сме свидетели на това, че партиите използват субсидията без ограничения, включително могат да я ползват за влогове и финансови операции, за дарения за религиозни храмове и пр. Спорен е въпросът дали изрично и експлицитно трябва да се тълкува присъщата дейност на партиите, извън финансирането на кампании, което се случва по друг ред, но необходимостта от експертен и обществен дебат е крещяща.

Втори елемент на приетите промени е въвеждането на безконтролно от гледна точка на дарител и размер, дарения към политическите партии. Позволено е на практика да се избегна забраната за финансиране от чужбина чрез регистриране на дъщерни фирми на компаниите. Няма гаранции, че фирми получавали или такива, които ще получат обществени поръчки ще даряват средства към политическите субекти. Дори

6 Вж. например становище на Асоциация „Прозрачност без граници“ от 18.07.2019 г., достъпно онлайн тук: http://transparency.bg/wp-content/uploads/2019/07/STANOVISHT_E_Zakon_za_Budget_Finansirane_Partii_TI-BG_18.07.2019.pdf

7 Вж. например: Оман, Магнус: Д-р МагнусОман: Държавната субсидия за партиите е частотен атака на демокрацията, БИПИ, 05.07.2019 г., достъпно онлайн тук: http://www.bili-bg.org/11/849/news_item.html

липсват ограничения за дарения от предприятия с държавно или смесено участие! Отмениха се и някои важни контролни и регулаторни механизми, като например изискването за публикуване на данни в Единния регистър по ИК (т.н. ЕРИК) на Сметната палата относно нефинансовия принос на дарителите на партии, коалиции и кандидати, което съществуваше в чл. 171, ал. 2, т. 7. Това отнема правомощия от Сметната палата, която и без това по данни на Института за развитие на публичната среда се ползва с ниско доверие за дейността си по одит на политическите партии [27% - “Не следи ефективно”, 41% - „Не съм запознат с функциите на Сметната палата“] и тя ще се превърне в един регистратор на изборния процес, с минимални правомощия за налагане на санкции⁸. В допълнение, ограниченията в субсидията могат да доведат до повишаване на нарушенията, свързани със забрана за т.н. използване на безплатен административен ресурс, съгласно чл. 168, ал. 3 от ИК.

В заключение, може да обобщим оценката ни за нормативното, практическото, контролно и регулаторно развитие на изборния процес като негативна, а по отношение на правилата за финансиране на партиите, осигуряване на прозрачност, почтеност, отговорност, предвидимост и равнопоставеност в изборния процес се наблюдава регрес и значително отдалечаване от международните стандарти. Запазването на това статукво в бъдеще **може да се изрази в задълбочаваща се апатия към изборния процес и обществено-нормативно, културно възприемане на изборните девиации като приемливи**. Това би било забиване на последните пирони в ковчега на българската демокрация.

⁸ Вж. изследване на Алфа Рисърч по поръчка на Института за развитие на публичната среда „Запознатост с изборни права“, май 2019 г., достъпно онлайн тук: file:///C:/Users/Administrator/Downloads/0519_IPED_Report.pdf

#NOHATE! - Използват ли политиците език на омразата в рамките на предизборната кампания на Европейски избори 2019

СТОЯНКА БАЛОВА И ГАБРИЕЛА ВЕЛИЧКОВА

Информация за авторите: *Стоянка Балова* е доктор по „Политически език и реторика“ към Софийски Университет „Св.Климент Охридски“, гр.София. Завършила е магистратура по „Политически Мениджмънт“ в СУ и по „Биотехнологии“ в Минно-Геоложки Университет „Св.Иван Рилски“, гр.София. Работи като изпълнителен директор в Институт за социална интеграция. Имейл адрес: tanya.balova@abv.bg

Габриела Величкова е PR експерт, политолог и икономист. Координатор тинк-танк дейност в Института за социална интеграция. Носител на наградата за PR на институция в Интернет за 2002 година. Сертифициран треньор по групово-динамичен тренинг. Имейл адрес: velichkovagabriela@gmail.com

Резюме: Настоящата статия е резултат от проведен медиен мониторинг в рамките на предизборната кампания на Европейски избори 2019 г. Водени от максимата, че „диалогът е в корените на демократичното управление“, решихме да проследим дали българските политици използват елементи на език на омразата по време на кампанията за Европейски избори 2019 и как това бива отразено в медиите.

Мониторингът на основни ключови думи и послания, които отразяват ситуацията с кризата в политическото говорене и използване на обидна лексика в България бе извършен в рамките на горещата фаза от предизборната кампания на Европейските избори – 26 април – 25 май 2019 г. За целта бяха проследени сутрешните блокове на трите национални телевизии, основни политически предавания, вечерните емисии, както и нарочно организирани дебати в рамките на кампанията по БНТ, БТВ и НОВА телевизия. Обект на изследването беше и публикуваната информация в 22 електронни издания на основни национални ежедневници и информационни агенции.

Социалните мрежи „Фейсбук“ и „Туитър“ също бяха обект на наблюдение, тъй като те са един от основните проводници и разпространители на език на омразата към различни групи от хора и все по-често биват използвани като информационен канал от политиците, които искат техните послания да достигнат максимално бързо до широк кръг от хора.

Ключови думи: език на омразата, обидна лексика, агресивна лексика, медиен мониторинг, национални телевизии, социални мрежи, Европейски избори

#NOHATE! – DO THE POLITICS USE HATE SPEECH IN THE CAMPAIGN OF THE EUROPEAN ELECTIONS 2019?

DR.STOYANKA BALOVA AND GABIRELA VELICHKOVA

Information about the authors: *Stoyanka Balova* is a PhD in Political Language and Rhetoric at the Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Sofia. She has a Master's degree in Political Management at Sofia University and in Biotechnology at University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, Sofia. She works as Executive Director at the Institute for Social Integration. E-mail: tanya.balova@abv.bg

Gabriela Velichkova is a PR expert, political scientist and economist. Coordinator of think-tank activities at the Institute for Social Integration. Winner of the PR Award for an Institution on the Internet for 2002. Certified coach in group-dynamic training. E-mail: velichkovagabriela@gmail.com

Abstract: This article is the result of a media monitoring conducted in the run-up to the 2019 European elections. Led by the maxim that „dialogue is at the root of democratic governance,“ we decided to trace whether Bulgarian politicians use elements of hate speech during the campaign for European elections 2019 and how this is reflected in the media.

The monitoring of key keywords and messages reflecting the crisis with the political speech and use of abusive vocabulary in Bulgaria was carried out during the hot phase of the election campaign of the European elections - 26 April - 25 May 2019. For this purpose we followed the morning blocks of the three national televisions, the main political programs, the evening issues, as well as the deliberately organized debates within the BNT, BTV and Nova TV. The subject of the study was the information published in 22 electronic editions of major national daily newspapers and news agencies.

The social networks “Facebook” and “Twitter” have also been subject to surveillance as they are one of the main conductors and distributors of hate speech to different groups of people and are increasingly being used as an information channel by politicians who want their messages to reach as quickly as possible a wide range of people.

Key words: hate speech, insidious vocabulary, aggressive vocabulary, media monitoring, national televisions, social media, European elections.

Настоящата статия е резултат от проведен медиен мониторинг на предизборната кампания на Европейски избори 2019 г. в рамките на съвместен проект на Институт за социална интеграция и Фондация „Фридрих Еберт“, България. Анализът е преработен и допълнен с подкрепата на партньорство с Foundation for European Progressive Studies, в рамките на проект „**Analysis of EP Elections 2019 – civic participation, political messages for Europe and hate speech**“.

Водени от максимата, че „диалогът е в корените на демократичното управление“, решихме да проследим дали българските политици използват елементи на език на омразата по време на кампанията за Европейски избори 2019 и как това бива отразено в медиите.

През последните години сме свидетели на очевидната неспособност от страна на политическите елити да управляват общественото мнение чрез умело подбиране на политически послания. Проведеният мониторинг потвърди още веднъж изводът, че кризата в политическото говорене се задълбочава. В продължение на твърдението следва да се отбележи, че основните политически говорители дори умишлено използват обидна лексика, не само един към друг, но и към обществото като цяло. Говоренето, базирано на ценности и предложения за политики, е заменено от враждебна и агресивна лексика, насочена срещу политическия опонент, конкретен индивид или дадена социална група (базирана на етнос, религия, възраст, произход и т.н.).

Редица световни и национални експерти твърдят, че езикът на омразата става все по-осезаем и навлиза в политическото говорене, защото в днешно време в силно конкурентната медийна среда, за да бъдеш чул, трябва да кажеш нещо агресивно или да предизвикаш някакъв обрат.

Мониторингът на основни ключови думи и послания, които отразяват ситуацията с кризата в политическото говорене и използване на обидна лексика в България бе извършен в рамките на горещата фаза от предизборната кампания на Европейските избори – **26 април – 25 май 2019 г.**

За целта бяха проследени сутрешните блокове на **трите национални телевизии**, основни политически предавания, вечерните емисии, както и нарочно организираните дебати в рамките на кампанията по БНТ, БТВ и НОВА телевизия. Обект на изследването беше и публикуваната информация в **22 електронни издания** на основни национални ежедневници и информационни агенции.

Социалните мрежи „Фейсбук“ и „Туитър“ също бяха обект на наблюдение, тъй като те са един от основните проводници и разпространители на език на омразата към различни групи от хора и все по-често биват използвани като информационен канал от политиците, които искат техните послания да достигнат максимално бързо до широк кръг от хора.

Словото, заредено със заряда на омразата е сигурно и предпочитано средство за промяна на общественото мнение, особено в период на

предизборния кампания. То има за цел решаването на политически, икономически и дори религиозни проблеми. Езикът на омразата замъглява съзнанието и насочва негативната енергия към „врага“ изграден от средствата за комуникация. Този прийом действа безотказно от най-древни времена до днес, във всяка точка на планетата. Колкото обществата са по-напреднали в развитието си, толкова повече се увеличават и усъвършенстват похватите за манипулирането и моделирането им.

1. Определения, историческа препратка и тенденциите днес

Според определението на Съвета на Европа „Език на омразата“ обхваща всички изразни форми, които разпространяват, подбуждат, насърчават или оправдават расова омраза, ксенофобия, антисемитизъм или други форми на омраза въз основа на нетолерантност, включително: нетърпимост, изразена като агресивен национализъм и етноцентризъм, дискриминация и враждебност срещу малцинствата, мигрантите и хората с имигрантски произход.

Освен послания базирани на официалната дефиниция, проследихме и обидната лексика, която политическите актьори използваха, както и индиректните нападки и квалификации към опонента.

През 2013 и 2014 г. Институт „Отворено общество“ провежда две представителни проучвания на обществените нагласи спрямо езика на омразата в България. Данните от изследването сочат, че политиките и журналистите са разпознати като основни носители на езика на омразата в България. През 2013 г. година 68 % от хората, които са чували език на омразата, са го чували най-често от политици, а съответно 32 % – от журналисти. (Институт „Отворено общество“, 2013)

Езикът на омразата е широко разпространено явление в българския обществен живот. Другият значим резултат от изследването е, че телевизията е основната медия за разпространение на езика на омразата в България. Интернет е втората по значение медия за разпространение на езика на омразата сред младите и сред образованите. Тук следва да се направи уточнението, че тази тенденция вече е променена. Анализ на данните предоставени от отдел „Мониторинг“ на Би Би Си за 2015 г. посочва, че през същата година омразата в интернет пространството чувствително е ескалирала. Основния комуникационен канал за разпространение на враждебната реч вече е интернет, като проводници в различни нейни форми са и политическите лидери и елити. (Wendling, 2015)

Интересен момент е да се проследи одобрението при използване реч на омраза от страна на средностатистическия гражданин, тъй като голяма част от политическите актьори използват реч на омраза, за да спечелят политическо одобрение.

В изследването на „Отворено общество“ през 2014 г. се отчита, че доминиращото съзнание у хората е за неодобрение спрямо публичното използване на езика на омразата. Повече от половината респонденти (51 %) напълно не одобряват използването на езика на омразата в публичното пространство, а близо 36 % по-скоро не одобряват. Така огромната част от населението (87 %) изразява неодобрение към публичното използване на езика на омразата. (Институт „Отворено общество“, 2014)

Европейското законодателство криминализира използването на език на омразата, като предоставя възможност на определените държави членки да въведат собствена правна рамка, която да осигури прилагането на баланс между свободата на изразяване, от една страна, и уважението към човешкото достойнство, от друга. **В България този въпрос е регламентиран в чл.162 от Наказателния кодекс, влезнал в сила на 27.05.2011 г.**

Въпреки това, в последно време сме свидетели на безпомощност от страна на държавата в областта на правата на човека. **Имаме откровено националистическа и ксенофобска пропаганда от страна на определени политици, като същевременно това остава без последиствия.** Тук е редно да припомним за протестите в Габрово, които за малко не доведоха до сериозна ескалация и се наложи да се намесят сили на МВР. Тогава лично вицепремиерът Томислав Дончев направи не едно и две изявления по този повод, които съдържаха призови за спокойствие и толерантност. Дончев осъди изцяло насилието и призова към адекватни действия, докато в същия момент неговата съпруга изказа коренно различна гледна точка в социалните мрежи, която набра популярност не само във „Фейсбук“, но и бе препечатана в редица електронни издания.

„Не толерирам никаква форма на насилие, независимо от кой идва.“, /Томислав Дончев, вицепремиер/

Само за няколко дни написаното от Светлана Дончева във „Фейсбук“ придоби по-голяма популярност в електронните сайтове, отколкото изказването на вицепремиера Томислав Дончев. Статусът на г-жа Дончева беше отразен в **83 информационни единици** на наблюдаваните от нас медии, а разпространението ѝ във Фейсбук достигна до **десетки хиляди потребители**.

Вземайки предвид и настоящия пример можем да обобщим, че през последните години в политическата реч се наблюдава силно изразена езикова агресия. Тя може да се определи като резултат от редица фактори, в които се преплитат политически интереси, борба за власт, желание да се засегне директно опонента и да се обиди, като се засегне публично, без да бъде осмислено дали етикетът позволява това в официална ситуация или в държавна институция. Не на последно място следва да се отбележи, че използването на този тип език е знак за езикова безпомощност.

Погледнато в исторически план, обидата в политическата реч не е новост в българския политически живот. Димитър Петков например нарича политическите си опоненти „маскари“, „дебили“, „идиоти“, „хаймани“, „разбойници“, „серсеми“. От времето на Стамболийски пък живописната тематика е била широко застъпена. Опонентите са наричани „гъски“, „овце“, „воллове“, „гарги“, „маймуни“, а те от своя страна са отвърщали, като са го наричали „великия простак“. (Миланов, 2014, с:46)

В съвременната политическа реч диапазонът на употреба е доста широк и категорично показва неумение чрез богатствата на езика да се опонира на събеседника, показва силно принижаване на речта, характерно за крайно непрестижни и неофициални ситуации, в които участниците са с ниско образование и елементарно възпитание.

За съжаление обаче, родните политици не осъзнават, че чрез обидни думи задават модели на общуване, на които често подражават и подрастващите. Медиите волно или неволно се превръщат в съучастници при разпространяването на езика на омразата, цитирайки подобни изказвания и дори извеждайки ги като акценти и заглавия.

2. Езикът на омразата в телевизионния ефир по време на кампанията Европейски избори 2019

Телевизията продължава да бъде най-популярната и общодостъпна медия, с която хората свързват разпространяването на реч на омразата.

Тази предизборна кампания за Европейски избори имаше няколко специфики. На първо място тя съвпадна с празниците Великден и Гергьовден и на второ място, в рамките на нея бе посещението на Папа Франциск. Комбинацията от празници и почивни дни беше предпоставка за липсата на политически новини и участия на кандидати в различни телевизионни формати. Някои делнични политически предавания дори не бяха излъчвани. Така реално може да се определи, че същинската предизборна кампания започна след 6 май 2019 г.

В рамките на горещата фаза станавме свидетели на различни форми на политическа пропаганда. Безспорно една част от формациите заложиха на езика на омразата, обидната лексика и индиректните нападки, както към политическите опоненти, така и към телевизионните водещи и към обществото като цяло, с цел да спечелят поддръжници. Тези три направления останаха и водещи по отношение на използване на политически послания в цялата кампания. Интересно е да се отбележи, че проявления по отношение на всяко едно от трите срещнахме при всички кандидати за представители в Европейския парламент, без значение от тяхната партийна принадлежност и политически възгледи.

В анализа сме разгледали **чистата проява на език на омраза**, използвана както от кандидатите за Европейски парламент, така и от

някои лидери на политически партии, както и различните форми на **политическа обида** и съществуването на маркери за **индиректни нападки и упреци**.

Безспорно на призовото първо място се нарежда Веселин Марешки, водач на листата на „Воля – българските родолюбци“.

*„Всички във ВМРО са **политически измамници** и **тотално деградирани типове**. Джебазки в ЕП и такива като него **родоотстъпници, безбожници и безродници** са гласували резолюция за принуждаване всички държави в ЕП да приемат Истанбулската конвенция. Каракачанов е **безродник и мекотело**.”/7 май 2019 г., „Лице в лице“, БТВ/*

Веселин Марешки бе и един от най-активните кандидати, които обиколиха всички телевизионни формати. Основната база върху която градеше политическата си кампания бе срещу основните му конкуренти за гласовете на патриотично настроените български граждани – ВМРО. Марешки градеше своята кампания на основата на послания „анти ВМРО“, използвайки всички форми на агресия и непристойно поведение за политически представител и кандидат за обществен пост.

Участвайки в различни телевизионни формати Веселин Марешки имаше за цел да се покаже и докаже като най-големият патриот и родолюбец, който милее за родината, обиждайки и отричайки тотално политиката на партия „ВМРО“. Безспорно реториката на Веселин Марешки попада в сферата на черния ПР, който се опитва да спечели политически дивиденди, отричайки всичко старо, което е черно, лошо, зло и залагайки на нещо ново и иновативно, каквото доста често е определя самия себе си.

„В Европа трябва да отидат истински патриоти, а не **хора-безродници**. Някакви великани, които са ограбили България (за големите партии). Когато си опитал нещо гнило и старо и ти е станало лошо, - **получил си разстройство** – не го опитвай повече (призив да не гласуват за старите големи партии)“, Веселин Марешки в „Здравей България“, Нова ТВ – 8 май 2019 г. Освен това Марешки си позволява да нарича в национален ефир представителите на „ВМРО“ с обобщеното название „кресливи псевдопатриоти.“

Епитетите, класифицирани като „език на омраза“ в реториката на Веселин Марешки не свършват до тук. В целия период на предизборната кампания в изразите му срещаме и директната обида към политическия опонент. Под неговия прицел попадна и самият лидер на „ВМРО“ и министър на отбраната - Красимир Каракачанов.

В участието си в сутрешния блок на БНТ на 7 май 2019 г., Веселин Марешки се опитва по най-вулгарния начин да обиди опонента си. На въпрос относно използването на логото на Военно-въздушните сили / ВВС/ той отклонява темата и обвинява в неразбиране, както представители на „ВМРО“, така и самите телевизионни водещи.

„Най-лошото е, че ако **шкембе войвода, Краси пет тераси, гастро-лъора във военното министерство** Краси Каракачанов, въобще ликвидатора на армията не знае какъв е знака, който използват Военно-въздушните сили, но да **излиза някакъв генерал** Шивиков ли какъ беше, който е генерал и да не знае какъв е знака – **безкрайна некомпетентност**, каквато лъха и от всички кадри на ВМРО.” – коментира лидерът на партия „ВОЛЯ“

Това поведение от страна на Марешки е типично за крайно непреститжни и неофициални ситуации, в които участниците са с ниско образование и елементарно възпитание. Освен това обвинява ген. Димитър Шивиков, че „не разбира от знаците на българската армия, но разбира от финикийските знаци на Красимир Каракачанов.” Нарича ги още „изроди” и „псевдопатриоти”.

За това си изказване в телевизионния ефир, Веселин Марешки е санкциониран от ЦИК, която се аргументира, че той е нарушил чл. 183, ал. 4 ИК, който забранява използването на агитационни материали (писмени или устни), които накърняват добрите нрави, честта и доброто име на кандидатите. На Марешки е съставен акт за нарушение, който се съпровожда и от парична санкция.

Следващата му глоба е по отношение на използването на знака на Военно-въздушните сила, а сигналът е подаден от самия началник на кабинета на министъра на отбраната. Тези действия подтикваат Веселин Марешки към използването на все по-агресивна реторика и обидна лексика, вместо да имат възпитателен елемент.

В съвременното политическо общуване редица чужди и български автори разглеждат езика на омразата в изключително широк контекст, като му дават различни определения. Известен е като една от основните тенденции в съвременния български политически език. Разглежда се още като езикова категория и стратегия на политическата аргументация, използваща реторически средства като: емоционални призови, обвинения, порицания, заплахи. Горните примери го потвърждават още веднъж.

Тук следва да се отбележи, че освен призьор в използването на агресивна и обидна реторика, Веселин Марешки се нарежда и пръв сред кандидатите, срещу които са подадени сигнали и жалби за нарушение на разпоредбите в Изборния кодекс, по отношение на законността на водената от него политическа кампания.

Първият сигнал срещу Марешки е в началото на кампанията – 30 април 2019 г., където „Партия на зелените” сигнализира ЦИК за незаконна агитация от страна на Веселин Марешки, който чрез бизнеса си провежда скрита политическа реклама, която е в разрез с изборните правила. Излъчените клипове представляват търговска реклама, по време на която се отправят политически внушения в полза на политическа партия „ВОЛЯ“ и Веселин Марешки, което съставлява нарушение на разпоредбата на чл.

191 ИК. Клипът, излъчен на 05.04.2019 г. и на 20.04.2019 г. в програма „БТВ“, започва с търговска реклама на лекарства, следват кадри от аптеки, в които се показва Марешки и завършва с призив „Заедно да спрем грабежа, ние от ВОЛЯ сме българските родолюбци“.

Клипът, излъчен на 04.04.2019 г., започва с търговска реклама на бензиностанция на Веселин Марешки и на търговска реклама на лекарства, след които се показва самият Марешки и завършва с призив „Заедно да спрем грабежа, ние от ВОЛЯ сме българските родолюбци“. На база на подадения сигнал, ЦИК „УСТАНОВЯВА нарушение на забраната, предвидена в чл. 191 ИК, в търговска реклама да се отправят политически внушения в полза или във вреда на една или друга партия, коалиция, инициативен комитет или кандидат, извършено от Веселин Найденов Марешки, кандидат за член на Европейския парламент от Република България в изборите на 26 май 2019 г. от коалиция „ВОЛЯ – Българските Родолюбци“.

Въпреки това обаче, Марешки продължава да води все по-агресивна кампания, дори обвинява Централната избирателна комисия, че се опитва да „затвори“ аптеките и бензиностанциите му. Кое то категорично няма как да е вярно, тъй като ЦИК не притежават подобни правомощия. По този начин Веселин Марешки се опитва да „излезе жертва“ на държавата и да внуши, че цялата държавна машина е срещу него, този, който е осигурил хапчета и бензин на народни цени за цялото общество. Безспорно с това си поведение се опитва да печели политически дивиденди, а по-късно става ясно, че обществото все пак не обича подобно „политическо театро“.

Следващият сигнал срещу вулгарното поведение на Веселин Марешки е подаден от ВМРО, от където става ясно, че в търговските му обекти се разпространяват брошури на „Аптеки Марешки“, носещи посланието „Веселин Марешки: Да изберем български родолюбци, вместо депутати – **безродници**“. ЦИК отново санкционира Марешки, като спира и разпространението на брошурите.

В коментар в телевизионния ефир неведнъж е обиждал кандидати за представители в Европейския парламент, издигнати от „ВМРО“. За Джамбазки твърди, че „Като евродепутат той се **държи като джандър**, а като дойде в България става нормален.“, а освен това, че „Денди е **любовницата** на Джамбазки“.

В предаването „Референдум“ по БНТ от 21 май 2019 г. Веселин Марешки стига още по-далеч, като директно в ефир обижда Юлиан Ангелов, кандидат от ВМРО, като го напада с думите „**много сте жалък**“, „опитайте да се справите с **олигофренията** си която ще се случи“ и „аз ви слушах внимателно за **цялата глупост която казвате**“.

Всичко това доказва още веднъж, че езикът на омразата е предпочитана платформа за печелене на политически дивидент, който евенту-

ално да бъде превърнат в гласове. Посланията за конкретни политики биват изместени от скандала, спектакъла и театроето.

Освен това Веселин Марешки не веднъж е демонстрирал неуважително поведение и към лидерите на Европейския съюз. Смятайки себе си и партията, която представлява за антисистемни, той многократно е обиждаал настоящите лидери на Съюза.

Вземайки Истанбулската конвенция като основен проводник на омраза, Марешки не веднъж проаква тезата си, че „Истанбулската конвенция развращава нашите деца, като се навъдят още повече **безродници** ще приемат конвенцията. Юнкер е **ишиас от миналото**.” Темата за миграция отново бива обвързана с агресия към европейските лидери - „Трябва да спрем лидери като тези – Меркел, **този с Ишиаса** - Юнкер, които вече **са посмешище**.”

Кольо Парамов, кандидат от „Воля-Българските родолюбци”, също подражава на лидера си като използва обидни квалификации и заредена с омраза реторика: „В България наблюдаваме **вторична цигания**. В политическия хаос в страната вкарваме **шмери, лъжци** на обществени постове.”

В обобщение може да се каже, че реториката на Веселин Марешки и неговата формация по европейската тематика в различните направления – от бъдещето на съюза, през пакта за миграция и Истанбулската конвенция, до формирането на политическите семейства не е по същество, с конкретни предложения за политики, а бива замествена от обидни квалификации, арогантна лексика и вулгарни нападки, както към политическите опоненти, така и към водещите на различните формати.

На следващо място се нарежда водачът на листата на ПП „Атака” – д-р Георги Димов.

*„Всяко евро да не се връща към циганските барони или към **кухи НПО-та**, където се **източват и крадат**”. /2 май 2019 г. „Още от деня”, БНТ/*

Георги Димов е на 37 години и е доктор по история и работи като главен асистент в БАН. Това предполага адекватност и умереност във вербалните му послания, отправена към опонентите и гражданите. Като човек на науката, запознат с обществено приетите норми на държание, особено в ефир предполагаше, че поведението на Димов ще бъде далеч по-различно от това, на което станавме свидетели.

Водачът на листата на ПП „Атака” в своите телевизионни участия многократно използваше думи и изрази с негативна конотация, с които имаше за цел да поднесе по емоционален начин информацията, търсейки подкрепа и активизиране на определена прослойка от обществото. Многократно бяхме свидетели на послания като „Европа **загива**, България **умира**, културата **умира**”, имайки за цел да привлече политически капи-

тал към себе си от родолюбците, които не искат да виждат умиращата България, Европа и т.н. „Еропа **умира**, тя е **в старчески дом**, ограбена“, това бяха само част от посланията, с които водачът на листата на АТАКА се опитваше да гради своя националистически образ.

Друг интересен момент, който наблюдаваме е подценяването на останалите кандидати, базирайки се на възрастово отношение. Няколко пъти в своите участия акцентираше, че младите хора не разбират от нищо и не знаят нищо, а самият той е на малко над младежка възраст.

В свое участие в предаването „Още от деня“ по БНТ на 2 май 2019 г. Димов обвинява водачът на листата на „Път на младите“, Румен Чолаков, като споменава, че „преди малко изпитяхте един младеж, тоя младеж е продукт на съвременното общество, **той не разбира**, че идентизма идва от Италия. И Турция може да откъсне цели области от България. Ти като **объркан младеж** не можеш да говориш, че национализъмът не е кауза.”

Нападките за некомпетентност и незнание продължиха и по време на политическия дебат в предаването „Референдум“ по БНТ на 7 май 2019 г. Георги Димов отправи директни класификации към Румен Чолаков: „Референдум в едни **неопитни младежки ръце** е опасен. И вие **обещахте много неща, които не знаете какво означават.**” От своя страна пък Румен Чолаков обвинява патриотичните формации за тенденцията, че „в България се заражда **примитивен национализъм.**”

Освен това е редно да се отбележи, че в поведението на Димов се отчита тенденция на крайно нападателно и агресивно поведение, освен към политическите опоненти и към телевизионните водещи. Доста често водещите бяха прекъсвани и обиждани, че „те не разбират“ от това. В свое участие дори си позволява да обижда водача на листата на ПП „Глас Народен“ – Венета Маджистрели, като я обвинява, че за да бъде избрана за депутат в ЕП „и трябва малко повече интелект”.

Радан Кънев, водач на „Демократична България“/ДБ/ също е от кандидатите, в реториката на които наблюдавахме маркери на език на омраза и обидни квалификации.

*„Не съм за наказване на цял народ и цяла нация, затова че **шепа хора са нахални и крадливи.**” /2 май 2019 г., „Тази сутрин“, БТВ/*

Радан Кънев и представителите от листата на „Демократична България“ заложили на експертно говорене, в което се прокрадваха автентично десни послания, подкрепени с предложения за конкретни европейски политики. В някои от изказванията бяха наблюдавани и „залитания“ в плоскостта на посланията на омраза и агресивна лексика.

В рамките на телевизионни участия около 9 май Радан Кънев не веднъж е отричал „Деня на победата“, като е определял участниците в

историческото събитие като „псевдонационалисти и псевдопатриоти, на които не трябва да се помнят имената”.

В реториката на Кънев не липсват и послания, определящи ги като алтернативата на сегашното управление, въпреки, че лично той е бил част от коалицията с настоящата управляваща партия в 43-тото Народно събрание. Критикува настоящите управляващи като коментира: „Не желая заради **кражбите на един министър** един честен човек да фалира. Не съм за наказване на цял народ и цяла нация, затова че **шепа хора са нахални и крадливи.**”

*„Трябва да продължим да браним българския интерес срещу **нелегални мигранти, срещу мултикултурните идеологии и тем подобни джендърски идеологии.**”/Ангел Джамбазки, „ВМРО”/*

От своя страна Ангел Джамбазки, зам.-председател на „ВМРО” и водач на листата им за Европейски парламент отвърща към нападите с нападки, като коментира коалиционния формат на „Демократична България”: „Не бих направил това нещо заради **дребната си политическа амбиция**” (по отношение на коалицията със „Зелените”) Освен това като аргумент за подкрепа на стабилността на управлението, Ангел Джамбазки затвърждава приноса си в управлението на национално ниво, както и личните си постижения на европейско такова с изрази: „Трябва да продължим да браним българския интерес срещу **нелегални мигранти, срещу мултикултурните идеологии и тем подобни джендърски идеологии.**”

На следващо място следва да се коментира и предизборната реторика на Минчо Христов, независим кандидат за представител в Европейския парламент.

*„На **тарикати, мошеници и олигарси** им се строят къщи за гости.” /30 април 2019 г., „Лице в лице”, БТВ/*

С използваните политическо послания независимият кандидат Минчо Христов безспорно се опитва да привлече анти правителствен вот, като се обявява против настоящите управляващи, като показва емоционално негативно поведение и обидни квалификации към част от политическия елит.

В началото на предизборната кампания станахме свидетели на злоупотреби с евросредста от страна на представители във властта за построяването на къщи за гости. Част от „червената нишка” на Минчо Христов през цялата кампания беше именно обидна реторика по отношение на управляващите, базирайки се на скандала с къщите за гости. В редица политическа предавания, както в началото на кампанията – участие в „Лице в лице” на 30 април, така и в средата – 14 май в „Референдум” бяхме свидетели на думите: „**Шепа мошеници** си направила лични имения. **Мошениците** да бъдат пратени в затвора. За богаташите, за **мошениците**, за **крадците** пари има, а за бедните хора няма.”

Друг проводник на език на омраза се отказа Димитър Байрактаров, водач на листата „Движение презареди България”.

*„В България имаме **патриотично неграмотно** управление”/30 април 2019 г., „Референдум”, БНТ/*

В свои телевизионни участия Байрактаров неведнъж е обиждал настоящите управляващи, наричайки ги с цяла гама от епитети – **„некадърници”** и **„неграмотници”**. Освен това демонстрира агресивно поведение и неподчинение, когато водещите му направят забележка: „Не съм ви на подчинение тук, че да ми казвате кога да говоря и кога не.”

С интерес проследихме и политическите послания на коалиция „Заедно”, която обединяваше в себе си представители на академичната общност – професори, доценти, хора с научни звания, преподаватели в различни университети. Тъй като именно от тях се очаква да поставят началото на дебата по същество и то на европейско равнище. Въпреки това в някои телевизионни формати срещнахме кандидати от листата им, които си боравеха със средствата на обидната лексика или индиректно нападаха своя политически опонент, като го принизяваха, че не е грамотен и не знае как да управлява Европа.

В свое телевизионно участие в сутрешния блок на БНТ, **доц. Мария Пиргова** индиректно обижда останалите кандидати, като пледира с научната си титла на доцент, както и тези на своите колеги професори. Включили се професори, доценти и хора на академична длъжност, защото знаели „как става работата”.

Всички познавали процедурите, институциите, не че искала да „подценява другите”, ама било много сложно, а те знаели как. С това си изказване, дори и с недиректни обидни квалификации, Пиргова цели да засегне политическите си опоненти, като показва знания и опит, а тях ги поставя на по-ниската стълбичка в обществото, която намира Европа за сложно и неразбираемо нещо.

Друг представител на коалицията Димитър Митев пък в участието си в предаването „Референдум” на 30 април 2019 г. принизява политическия дебат, отново с плоски подхвърляния по отношение на евродепутатите от женски пол на ПП „ГЕРБ”: „Ако спреш на улицата и питаеш някой за евродепутат ще се сетят за депутатките от ГЕРБ, които си търсиха богати любовници и ги намериха.”

На последно място следва да се обърне внимание и на телевизионните участия в рамките на предизборната кампания на министър-председателя на България, Бойко Борисов.

*„Ние знаем, че **нашите опоненти са маски** - БСП или по-скоро БКП. **Те говорят глупости, лъжи от А до Я**”. /3 май 2019 г. „Панорама”, БНТ/*

В последните две седмици от кампанията премиерът Бойко Борисов реши да вземе активно участие в нея и съответно “окупира” телевизионния ефир, участвайки в различни телевизионни формати, в качеството си на премиер и на лидер на политическа партия. Освен традиционните послания за „успехите на правителството“, Бойко Борисов на места залитна и в полето на обидата и словото заредено с омраза.

В свое участие в „Панорама“ на 3 май той открито обижда опозицията, обвинявайки ги в лъжа и използвайки крайни квалификации: „Ние знаем, че **нашите опоненти са маски** - БСП или по-скоро БКП. **Те говорят глупости, лъжи** от А до Я“. Освен това определя думите им като неистинни: „Йончева и Нинова ще си говорят **измишльотините**“.

В участие в предаването „Лице в лице“ по БТВ на 8 май, Борисов коментира европейската политика и избирането на посланици в ООН: „Двуличници, молят се там за заплата“.

В последното си участие в рамките на предизборната кампания в „Здравей България“ по Нова ТВ, Бойко Борисов принизява дебата като нарича основните си опоненти в лицето на БСП **„жалки женици“**: „Падението на тези **женици** е твърде голяма. Те са жалки хора, иначе не са лоши хора сигурно тези жени.“ Използвайки умалителната форма на обръщение безспорно премиерът се стреми да омаловажи опозицията, да ги принизи, като ги постави на по-ниска позиция от самия себе си.

Използването на този тип речеви модел може да се определи като подчертана невъзможност да се справиш с определена политическа ситуация. Цели се да се принизи и омаловажи политиката или опонента, като контрастно се покаже, какви силни управленски решения и авторитет имат самите управляващи.

В конкретния случай Борисов се опитва привидно да изтъкне високата експертиза на неговата политическа партия, но погледнато от реторична гледна точка, по-скоро наблюдаваме проява на управленска слабост и прибягване към аргумента на тоягата. В продължение на анализа в думите му дори прозира елемент на реваншизъм, което със сигурност би се тълкувало като политическа немощ.

3. Езикът на омразата в електронните издания (информационни сайтове)

Обект на наблюдение в периода **25 април 2019 г. - 26 май 2019 г.** бяха следните информационни сайтове: 24chasa, Actualno, BgOnAir, Blitz, BNews, Classa, ClubZ, Dnes, Duma, Epicenter, Faktor, Mediapool, StandartNews, Trud, Cross, Dnevnik, Focus, Monitor, News, Novinite, OffNews, PIK.

Въпреки, че елементи на език на омраза се съдържат в изказванията на водещи политици, медиите като че ли не отчитат този факт и последствията, които биха имали подобни изказвания - напротив - те

ги цитират и много често точно тези елементи на език на омразата, намират място в заглавията на новините.

Изказването на премиера Бойко Борисов, на 23 май 2019 г. в студиото на Нова телевизия, **се мултиплицира във всичките електронни издания**, които наблюдавахме.

„Падението на тези женици е твърде голяма. Те са жалки хора, иначе не са лоши хора сигурно тези жени.” /23 май 2019 г., “Здравей, България”, НоваТВ/

В горепосочената графика може да се наблюдава интензитета, с който думата „**женици**” се е мултиплицирала в различни информационни единици, които установихме при наблюдението на електронните издания.

Електронните издания публикуваха и информации от различни събития на основните политически партии и техните кандидати, като не се съобразяваха с това дали посланието, което отправя основния говорител, съдържа език на омразата.

*„Виждаме, че външни сили и **безродници** се мъчат да вкарат Стратегия за детето, Истанбулска конвенция и напълно да разбият тази семейна клетка, която е фундамент на нашата държава.” /Д-р Георги Димов, водач на листата на партия „АТАКА”, Блиц/*

Т. нар. „**джендър-идеология**” беше често срещан акцент, който се комбинираше с елементи на език на омразата и крайни внушения, които бяха използвани от основните говорители по време на кампанията. За съжаление легитимирането на този израз и вкарването му в рамките на етикет с негативна конотация приема все по-застрашителни размери. В онлайн средата продължават да се наблюдават писания, внушаващи идеята, че целите на подобна идеология е да унищожи семейството като институция. Активисти, граждански организации и граждани, подкрепящи правата на човека, равенството на половете или околната среда, изпитват нарастващ натиск в онлайн пространството. Това включва ежедневен език на омразата, злоупотреба с политическа реторика, заплахи с цел да заглушат гласовете

на гражданското общество и да компрометират възгледите и усилията на активистите.

В българския контекст думата „джендър“ се превърна в определение, целящо да обиди или накърни нечие достойнство и започна да се използва от медии и различни публични говорители. Думата „джендър“ е не просто обидна, а ако е използвана по адрес на полицаи, е дори проява на хулиганство. Това реши на 6 март Пловдивският окръжен съд по дело срещу шофьор, глобен от КАТ. Самата дума „gender“ в английския език обозначава „социалните функции на пола“. У нас навлезе като термин покрай Истанбулската конвенция, превръщайки се в препъни камъка за ратифицирането ѝ от парламента. Терминът придоби нарицателно значение за хора с нетрадиционна сексуалност. Политиците масово се възползваха от това и в предизборната кампания неведнъж основни публични говорители използваха думата „джендър“ с цел да оязвят опонентите си. Медиите също „услужливо“ цитираха подобни изказвания и публикуваха дискредитиращи и уронващи имиджа материали.

Водачът на листата на партия „ВМРО“ – Ангел Джамбазки е един от най-често употребяваните реч с елементи на език на омраза. Публикуваните по-горе примери, обаче показват, че дори самият той е попаднал под ударите на този език и то с определения, които самия Джамбазки нееднократно използва в предизборната си кампания.

Само преди дни в правото си на отговор към вестник „24 часа“ председателят на партия „Възраждане“ Костадин Костадинов продължи да говори за „джендъри“, което ни показва, че този начин за дискредитиране ще продължи.

„ПП „Възраждане“ не е участвала в прояви срещу турци и цигани, а срещу мигранти, джендъри и продажни политици.“ – Костадин Костадинов.

4. Езикът на омразата в социалните мрежи

Социалните мрежи са изключително „благоприятна среда“ за виене на езика на омразата. Липсата на контрол и безнаказаност дават широко поле за изява на говорители, ползващи език на омра-

зата. Има много фейсбук-групи, страници и публикации, които насаждат омраза към различни социални прослойки, към определени хора, към части от обществото с различно "от всеобщо приетото" поведение и др.

В началото на месец април тази година Асоциацията на европейските журналисти излезе с позиция, в която се настоява езикът на омразата от социалните мрежи да не получава още по-голяма публичност чрез медиите. Повод за тази позиция беше разпространяването на клиповете на момче от ромски произход и на неговата майка, които съдържат език на омраза.

По време на кампанията за Европейски избори 2019 г. именно в социалните мрежи се появи клип на партия "Възраждане" (**57 хиляди преглеждания само от Фейсбук-страницата на партията, 605 споделяни от потребители на социалната мрежа**), в който се призовава към физическа саморазправа с определена част от българското общество - привърженици на либералната демокрация.

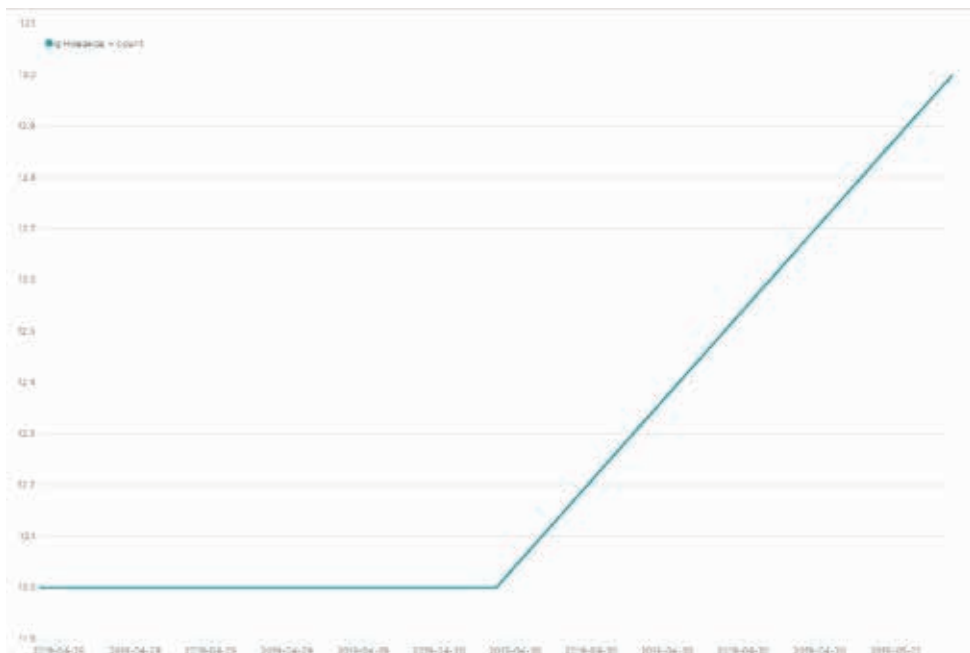
В предизборния клип партията на Костадин Костадинов рекламира участието си в евроизборите с масов разстрел, извършен от млад мъж в помещение, приличащо на парламентарна зала. Клипът е последван от надпис: „Възраждане. Само ние можем“. Надписът е придружен от кадри на ръка, зареждаща автомат, които заемат половината от екрана. Звук на зареждащо се оръжие допълва картината. Посочен е номерът на бюлетината, под който формацията е регистрирана за предстоящите избори. Използвана е сцена от популярен телевизионен сериал.

„В този клип стреляме срещу медиите, като вашата...” /Костадин Костадинов, лидер на партия „Възраждане”/

Пренесен обаче от сферата на художествената фантазия в предизборната агитация, той се превръща в политическо послание, което може да бъде разбрано и към подтикване на определени действия.

Един от по-популярните кандидати на ГЕРБ за Европейския парламент и настоящ евродепутат – **Андрей Новаков** е сред политиците, които активно използват своя Фейсбук по време на кампанията. Най-голяма популярност по време на предизборната кампания придоби негов статус по повод митинг-шествието на БСП по случай 1 май.

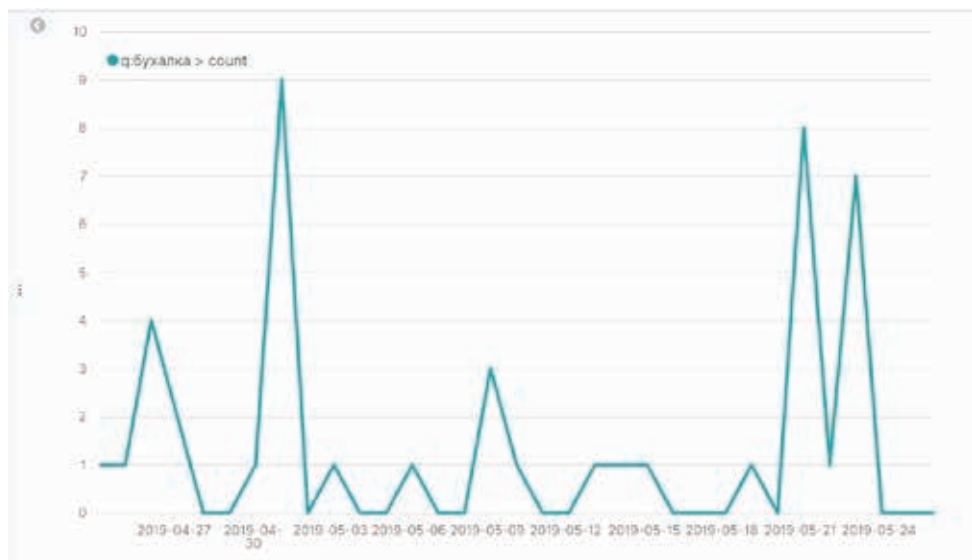
След като Новаков публикува своя коментар във социалната мрежа, той беше препечатан в част от интернет-сайтовете, които наблюдавахме. В резултат на това мултиплициране, неговото изказване достигна до широк кръг потребители. Следващата графика дава и нагледна представа.

“Отдавна сме свикнали българският премиер да се държи като **човек с бухалка** и това говори зле за нас като общество, а не за него. Той е такъв, какъвто е бил преди двадесет години, когато охраняваше шефовете си от СИК. **Фактът, че е премиер е срам за България.** Фактът, че обижда, лъже и се държи арогантно, три дни преди изборите, означава, че е уплашен и вижда приближаващия край на политическата си кариера. Борисов все повече се оплита в лъжите си. **Най - страшното е, че позволяваме на такъв човек да управлява родината ни.**” /Елена Йончева, водач на листата на коалиция „БСП за България”, Фейсбук/

Водачът на листата на Коалиция “БСП за България” често използваше думите “бухалка”, “лъжа”, “срам” и др. По адрес на министър-председателя Бойко Борисов.

В следващата графика може да са разгледа как тези думи са попадали в информационния поток на електронните издания. Пикови са моментите около 1 май 2019 г., когато социалистите откриха своята кампания с митинг-шествие, а Йончева беше основен оратор, както и моментите, в които Елена Йончева е коментирала поведението на Борисов в социалните мрежи или определени медии.

Александър Йорданов, който е и настоящ евродепутат, представляващ квотата на „Съюза на демократичните сили“ в листата на „ГЕРБ“, също е един от основните говорители по време на кампанията, който често използваше в своите изяви елементи на език на омразата. Агресивни послания на Александър Йорданов бяха съсредоточени в две основни посоки - срещу представители на социалистическата партия и срещу Русия. Йорданов не подмина и водача на листата на „Демократична България“ Радан Кънев, към когото също бяха отправени негативни и дискредитиращи изказвания.

*„Руските бежанци направо **като скакалци ни нападнаха**. Кеф им е да живеят в евроатлантическа държава.“ /Александър Йорданов, „ГЕРБ“, „Фейсбук“/*

*„Радан Кънев е типичен **партизански работник**.*

“/Александър Йорданов, „ГЕРБ“/

По време на кампанията за Европейски избори 2019, освен основните говорители от отделните листи на партиите, борещи се за доверието на българските граждани, участие в дебата взеха и публични личности, свързани с различни държавни институции. Такъв е случая с Борислав Цеков – член на Правния съвет към президентската институция.

В свой коментар за вестник „Труд“ от 20 май 2019 г., Борислав Цеков си позволява да нарече представителите на основните политически партии – „**зомбирани**“, „**правещи зомби-политика**“, „**соросоиди**“ и пр. Специално внимание Цеков отделя на листата на „Демократична България“, която според него е пълна с „стари, дискредитирани муцуни“. Борислав Цеков квалифицира дебатите между основните политически опоненти като „**махленско дърляне**“.

5. Изводи и тенденции

В заключение следва да споменем, че телевизията продължава да бъде основен канал, с който публиката свързва разпространяването на реч на омразата. Ако донякъде това е разбираемо, предвид рисковете на живите предавания и това, че не може да се предвиди какво би казал поканения гост, то не може да бъде подминат факта, че журналистите (ТВ-водещи, репортери) не взимат под внимание изказаното послание и не реагират, когато чуят елементи от език на омразата. Елементи на език на омразата и обезценяващи квалификации се откриват в изказванията на почти всички основни политически говорители по време на кампанията Европейски избори 2019. Най-често и най-груби квалификации се наблюдават в изказванията и различните участия в медиите на представители на патриотичните формации и „Воля“, които са борят за по-крайно настроени гласоподаватели. Много от изказванията на кандидатите за представители на България в Европейския парламент, са базирани на основата на страх. Наблюдават се опити за внушения какво лошо би се случило на България, ако не бъдат подкрепени техните формации.

За съжаление медиите спомагат за разпространяването на езика на омразата, като препечатват, цитират дословно и т.н. изказвания на основните говорители. Показателно е участието на основни политически лидери в сутрешни блокове, които ползват елементи на език на омразата, които минути след това биват препечатани във всички основни новинарски сайтове и агенции. Съществуват и медии, които разработват собствени материали, съдържащи език на омразата по повод на дадена политическа фигура, с което насищат публичното пространство с обидни и дискредитиращи квалификации. Социалните мрежи са изключително благоприятна среда за развиване на езика на омразата. Съществуват редица групи и страници, които са базирани изцяло на този език. Те проповядват нетърпимост, нетолерантност и призовават към активни действия срещу определени социални групи в обществото. Политиците все по-често залагат на активност в социалните мрежи, която им гарантира до бързото достигане на много голяма аудитория от потребители. Много често самите политици като че ли стават заложници на настроенията на аудиторията и построяват посланията си така, че да отговорят на очакванията на потребителите.

Със съжаление отчитаме, че все още липсва и чувствителност и навременна реакция от страна на отговорните институции, които имат правомощия да налагат ограничения и наказания по повод съществуващ език на омразата.

Използвана литература:

1. Институт „Отворено общество“(2013): Доклад „Обществени нагласи спрямо езика на омразата в България“, София.
2. Wendling, M. (2015): The year that angry won the internet. BBC Trending [online][посетен на 03.07.2019 г.] <http://www.bbc.com/news/blogs-trending-35111707>
3. Институт „Отворено общество“(2014):Доклад „Обществени нагласи спрямо езика на омразата в България“, София
4. Наказателен кодекс (2019) [онлайн][посетен на 03.07.2019 г.] <https://www.ciela.net/svobodna-zona-normativi/view/1589654529/nakazatelen-koдекс>
5. Стандарт нюз [онлайн][посетен на 13.07.2019 г.] <https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/donchev-za-poboya-v-gabrovo-shche-se-spravim-389355.html>
6. Миланов, В. и Н. Сталянова (2014): Езикови портрети на българските политици и журналисти, София:Парадигма
7. Асоциация на българските журналисти [онлайн][посетен на 13.07.2019 г.] <https://zaistinata.com/%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D1%8A%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%BC%D1%80%D0%B0%D0%B7-%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BE%D1%82-%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8/>

Контакти
Институт за социална интеграция (ИСИ)
гр. София 1000
ул. „Триадица“ 5Б, ет.6, офис 600
тел./факс: 003592 983 69 22
e-mail: ifsi.bulgaria@gmail.com

**Институт за
Социална
Интеграция**

FOUNDATION FOR EUROPEAN
PROGRESSIVE STUDIES
FONDATION EUROPÉENNE
D'ÉTUDES PROGRESSISTES

